

The Hellenic Society Prometheas

Τη γλώσσα μου έδωσαν Ελληνική

Το σπίτι φτωχικό στις αμμουδιές του Ομήρου.

Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου.

www.Prometheas.org

Οδυσσέας Ελύτης

Newsletter

January 2011

Prometheas Events

- **Friday, January 14, 2011, 8:00 pm: Lecture by Dr. Stamatios M. Krimigis: "Messenger" to Orbit Mercury** at St. George Greek Orthodox Church, Bethesda, MD. For more information see attachment.
- **Friday January 28, 2011, 8:00 pm: Greek Letters Day Celebration** at St. George Church. Guest Speaker: **Dr. T. Theoharis, Harvard University**. For more information see attachment.

Other Events and Announcements

- **January 15, 6:30 – 11:30 pm: Taverna Night with «Mortes» at the Molon Lave Vineyards**, <http://www.molonlavevineyards.com/main.cfm> (see attached brochure)
- **January 28-30: 3rd Annual Festival of the Greek Orthodox Parish of Loudoun County, VA** (see attached brochure). This is a new parish and we encourage our members to be supportive.
- **'Cyprus: Crossroads of Civilizations' to Open at Smithsonian's National Museum of Natural History, open through May 1, 2011**: <http://www.prnewswire.com/news-releases/cyprus-crossroads-of-civilizations-to-open-at-smithsonian-in-september-102952224.html>. The exhibition is presented on the occasion of the 50th anniversary of the independence of the Republic of Cyprus.

Websites of the month

- **Οι Πόλεις του Αλεξάνδρου και ο Ελληνιστικός Κόσμος στην Ασία**: <http://infognomonpolitics.blogspot.com/2010/10/k.html>

- *The Historian as Philosopher - Herodotus and the Strength of Freedom:*
<http://www.historytoday.com/irene-brown/historian-philosopher-herodotus-and-strength-freedom>
- *Plato and Pythagoras:*
  - <http://www.philosophypress.co.uk/?p=1522>
  - <http://personalpages.manchester.ac.uk/staff/jay.kennedy/>
  - http://personalpages.manchester.ac.uk/staff/jay.kennedy/Kennedy_Apeiron_proof_s.pdf

Books (new releases)

«Διαλογισμοί για τη γλώσσα», το νέο βιβλίο του Γ. Μπαμπινιώτη

Δευτέρα 13 Δεκεμβρίου 2010

Το νέο βιβλίο του Γεωργίου Μπαμπινιώτη, με τίτλο «Διαλογισμοί για τη γλώσσα και τη γλώσσα μας – Απλά μαθήματα γλώσσας και γλωσσολογίας», θα παρουσιαστεί την Πέμπτη στη Στοά του Βιβλίου.

Τα κείμενα που περιέχονται στο νέο πόνημα του σημαντικού Έλληνα γλωσσολόγου αποτελούν σκέψεις, εκτιμήσεις, διαπιστώσεις, αλήθειες, διδάγματα και κατασταλάγματα μιας πολύχρονης πείρας και εντατικής ενασχόλησής του με τη γλώσσα.

Είναι διαλογισμοί για τη γλώσσα, που ήθελε να μοιραστεί με ένα ευρύτερο κοινό ενδιαφερομένων, οι οποίοι τον ρωτούν συχνά αν μερικά από αυτά που λέει σε ομιλίες του ή σε μαθήματα για το ευρύτερο κοινό μπορεί να τα βρει κανείς σε κάποιο γραπτό κείμενό του.

Ο συγγραφέας τονίζει χαρακτηριστικά στον πρόλογο του βιβλίου: «Όλα αυτά μέσα σε ένα πνεύμα που διακηρύσσω ακατάπαυστα: να μπορέσουμε να μιλήσουμε απλά για την ουσία και τη λειτουργία της γλώσσας, για τις αρετές και τις δυσκολίες, για τη μαγεία του κόσμου της γλώσσας, για τα κλειδιά που σου ανοίγουν τον κόσμο της έκφρασης, αλλά και για τον αγώνα, για "το έργο ζωής" (opus vitae) που είναι πράγματι η κατάκτηση της ίδιας της μητρικής μας γλώσσας».

Ο Γ. Μπαμπινιώτης είναι Καθηγητής της Γλωσσολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, στο οποίο διητέλεσε Πρύτανης, την περίοδο 2000-2006. Είναι, επίσης, Πρόεδρος του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού από το 2006, και Πρόεδρος της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας (Αρσακείων – Τοσιτσειών Σχολείων) από το 1987.

Ο συγγραφέας θα μιλήσει για τα θέματα του βιβλίου και τα σημερινά προβλήματα της ελληνικής γλώσσας.

Το βιβλίο του Γεωργίου Μπαμπινιώτη παρουσιάζεται την Πέμπτη 16 Δεκεμβρίου, στις 7:30 μ.μ., στην Αίθουσα Λόγου της Στοάς του Βιβλίου.

<http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=4&artid=4608982>

The Flight of Ikaros

By Kevin Andrews

Paul Dry Books, 262 pages, \$14.95

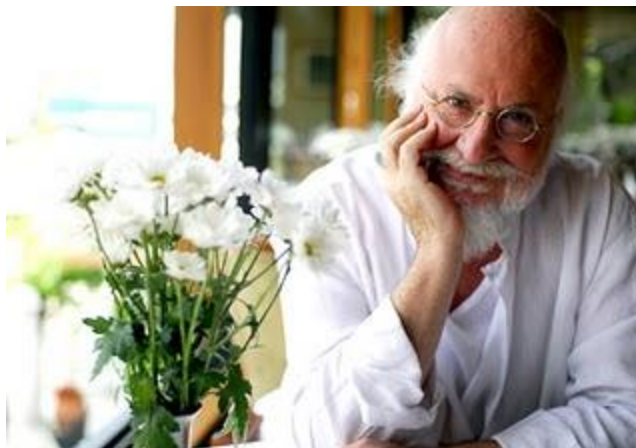
A life in America did not work out. Andrews eventually married a daughter of the poet E.E. Cummings and returned to Greece. The couple separated during the Junta years, she taking their children abroad while he stubbornly stayed on—in 1975 he renounced his American citizenship in fury over our support of the absurd and incompetent government. Among his books, most of which remain nearly impossible to find, are two studies of Athens, two longer poems and a volume called "Greece in the Dark: 1967-1974," perhaps the best account in English of resistance to the colonels' regime. It stirringly re-creates the major protest marches as well as the funeral of Greece's first Nobel Prize-winning poet, George Seferis. One day in 1989, Andrews set out to swim the rough waters off Kythera. He was heading for Avgó (Egg), a little islet said to be Aphrodite's birthplace. His body was recovered the next day.

"Does anything impoverish like caution?" Andrews asked, and reading his books most of us will feel a twinge of regret about our more conventional paths, likely combined with relief at having avoided many of his mistakes. Few would call Andrews's life a success. He was too much a loner, too contrary, and though he wrote much—including a long-labored over, probably unfinished novel—he published little and obscurely. But he left behind at least one indisputably great book. "The Flight of Ikaros" is evocative and painful; restrained and full of compassionate feeling. Here are Greeks in all their flinty reality, their contradiction, their resistance.

—*Mr. Mason teaches at Colorado College. His latest book is a memoir, "News From the Village: Aegean Friends."*

News Articles

ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Τα ελληνικά είναι τραγούδι. Πρέπει να σας πω ότι δεν ήμουν πάντοτε υπέρ των τόνων. Τούς θεωρούσα διακοσμητικά στολίδια, κατάλοιπα άλλων εποχών, που δεν χρειάζονται πια. Και καθώς δεν ήμουν ποτέ καλός στην ορθογραφία, το μονοτονικό με διευκόλυνε. Βέβαια, η γλώσσα χωρίς τόνους φάνταζε στα μάτια μου σαν σεληνιακό τοπίο, αλλά νόμιζα ότι αυτό ήταν μια προσωπική μου εντύπωση, θέμα συνήθειας. Ώσπου συνέβη το εξής:

Είχα βρεθεί για ένα διάστημα ν' ακούω συστηματικά, καινούργια ανέκδοτα τραγούδια, επωνύμων και ανωνύμων, για λογαριασμό τής δισκογραφικής εταιρείας " Λύρα", προκειμένου αυτή να τα ηχογραφήσει ή να τα επιστρέψει στους συνθέτες.

Είναι δύσκολο ν' απορρίπτεις και ακόμα δυσκολότερο να εξηγείς το γιατί. Όταν βέβαια το τραγούδι είναι τετριμμένο ή άτεχνο, η εξήγηση είναι εύκολη. Μού συνέβη όμως να δω τραγούδια όπου οι στίχοι δεν ήταν άσχημοι και η μουσική δεν ήταν τυχαία, επιπλέον ταίριαζε θεματικά και με τους στίχους. Κι όμως, το τραγούδι συνολικά δεν " κύλαγε" όπως λέμε(οπότε το επιστρέψαμε στον ενδιαφερόμενο με διάφορες ασάφειες και υπεκφυγές).

Το πράγμα με απησχόλησε. Έφερνα στο μυαλό μου μεγάλες ωραίες επιτυχίες, παλιά τραγούδια (.) και τα συνέκρινα μ' αυτά που απέρριπτα, ώσπου μετά από μήνες διεπίστωσα κάτι πολύ απλό: Όταν μια μουσική μετατρέπει συστηματικά τις μακρές συλλαβές σε βραχείες ή όταν ανεβάζει την φωνή εκεί όπου υπάρχει απλώς μια περισπωμένη, ενώ την κατεβάζει συστηματικά εκεί που υπάρχει ψιλή οξεία, όταν δηλαδή η μουσική κινείται αντίθετα -προσέξτε, αντίθετα όχι στο ρυθμό του ποιήματος, αλλά αντίθετα στις αναλογίες τονισμού και αντίθετα στην ορθογραφία του- τότε όσο έξυπνη και να 'ναι, κάνει το τραγούδι δυσκίνητο και ασθματικό.

Στα πετυχημένα τραγούδια δεν συμβαίνει αυτό. Βέβαια, όταν γράφει κανείς πάνω σ' ένα ρυθμό ή σ' ένα μουσικό δρόμο, πρέπει να ακολουθήσει τα καλούπια τους, οπότε θα υπάρχουν σημεία όπου αυτή

η πείρα που περιέγραψα, δεν τηρείται. Αυτό όμως θα συμβεί μόνον όταν δεν γίνεται αλλιώς. Και πάντα η βιασμένη λέξη θα τοποθετείται έτσι ώστε να προηγούνται και να έπονται επιτυχείς στιγμές, ώστε να μειώνεται η εντύπωση της ατασθαλίας, η οποία έτσι συνδυασμένη ωφελεί, διότι το τραγούδι αλλιώς θα ήταν μηχανικό. Κάτι τέτοιο δεν το είχα προσέξει. Και ήταν η πρώτη φορά που αισθάνθηκα ότι οι τόνοι και τα πνεύματα ίσως να μην ήταν διακοσμήσεις, ίσως να είχαν λόγο.(.)

Μέσα στο στούντιο είχα και δύο εκπλήξεις:

Να η πρώτη: Προσπαθώντας να ακούσω την διαφορά οξείας και περισπωμένης, διάβασα την φράση: "Λυγά πάντα η γυναίκα". Το "πάντα" ακούγεται ψηλότερα από το "λυγά" που παίρνει περισπωμένη. "Λυγά πάντα η γυναίκα" ακούγεται όμως περιέργως ψηλότερα κι από το "γυναίκα", που όμως παίρνει οξεία. Γιατί άραγε; Τηλεφώνησα σ' έναν φίλο και έμαθα ότι η "γυναίκα" οφείλει να παίρνει παρισπωμένη, διότι είναι τής τρίτης κλίσεως, η οποία όμως καταργήθηκε, γι' αυτό πήρε οξεία η "γυναίκα".

Να λοιπόν, που από άλλο σημείο ορμώμενος, αναγκάστηκα να συμφωνήσω ότι κακώς καταργήθηκε η τρίτη κλίση αφού στην φωνή μας εξακολουθεί να υπάρχει "Λυγά πάντα η γυναίκα" λοιπόν και παίρνει και περισπωμένη.

Η δεύτερη έκπληξη: Έδωσα σ' έναν ανύποπτο νέο, που παρευρισκόταν στο στούντιο, να διαβάσει λίγες φράσεις. Εκεί μέσα είχα βάλει σκοπίμως την ίδια λέξη ως επίθετο και ως επίρρημα, διότι είχα πάντα την περιέργεια να διαπιστώσω αν προφέρουμε διαφορετικά το ωμέγα από το όμικρον.

Ακούστε τις φράσεις: Είν' ακριβός αυτός ο αναπτήρας. Ας μην είν' ωραίος, έχει την αξία του. Ναι, ακριβώς αυτό ήθελα να πω". Ακουστικώς δεν παρατήρησα διαφορά. Έκοψα τις δύο λέξεις και τις κόλλησα την μία κατόπιν της άλλης. Ακούστε το! "Ακριβός. ακριβώς". Ελάχιστη διαφορά στο αυτί' ο ηχολήπτης μόνον επέμενε ότι το δεύτερο είναι κάπως πιο φαρδύ. Ας το ξανακούσουμε: "Ακριβός. ακριβώς". Ασήμαντη διαφορά. Συνδέσαμε τότε τον παλμογράφο. Να το διάγραμμα του επιθέτου ακριβός, όπως προέκυψε, και να το πολύ πλουσιότερο τού επιρρήματος. Δεν είναι καταπληκτικό;

Όταν το είδα, τα μηχανήματα του στούντιο μού φάνηκαν σαν όργανα του παραμυθιού. Ο παλμογράφος μού φάνηκε σαν μια σκαπάνη που, κάτω από το έδαφος της καθημερινής ομιλίας, ανακαλύπτει αυτό που δεν έπαψε ποτέ να υπάρχει, έστω μέσα σε χειμερία νάρκη, αυτό που συνειδητοποίησαν και προσπάθησαν να μνημειώσουν οι Αλεξανδρινοί δύο χιλιάδες χρόνια πριν. Τίποτε δεν χάθηκε. Όλα υπάρχουν.

Αρκεί να προσέξουμε αυτό το τραγούδι της καθημερινής ομιλίας που πηγαινοέρχεται συνεχώς ανάμεσά μας. Ακούστε πώς ηχούν οι τονισμοί. Ακούστε τα μακρά. Ακούστε την λαϊκή τραγουδίστρια πώς αποδίδει το ωμέγα ή την ψιλή οξεία (.)

Τέλος, ακούστε την θεία φωνή του Ανδρέα Εμπειρικού, την παράξενη απαγγελία που κυνηγά την λάμψη της οξείας, τον πλούτο της διφθόγγου, τους τόνους και την ορθογραφία, σαν μουσικά σύμβολα μιάς φωνής που προϋπάρχει αδιάκοπα και οδηγεί το ποίημα.(.) Δεν περιφρόνησα καμμιά άποψη και δεν κολάκευσα καμιά. Προσπάθησα να πω τρεις φορές τρεις αλήθειες.

Πρώτον: Τα ελληνικά είναι τραγούδι. Κανείς δεν σκέφτηκε ποτέ να απλοποιήσει ένα τραγούδι ή να το δει πρακτικά. Γιατί να δούμε λοιπόν τα ελληνικά, πρακτικά;

Δεύτερον: Όποιος σταθεί αλαζονικά απέναντι στα ρεφρέν που τον ψυχαγώγησαν διά βίου, στρέφεται εναντίον της προσωπικής του ιστορίας και πίστης. Τα ίδια μπορεί να πάθει ένας λαός με την γλώσσα. Ιδίως αν η γλώσσα του είναι τα ελληνικά.

Τρίτον: Τα ελληνικά ως τραγούδι είναι ανυπόφορα δύσκολα. Κανείς δεν τα βγάζει πέρα με τα ελληνικά. Απέναντι στα ελληνικά θα είμαστε πάντα φάλτσοι και αγράμματοι. Αλλά τί να γίνει; Σημασία έχει η συνείδηση ότι τα μιλάμε, όχι για να γίνουμε δεξιοτέχνες, αλλά για να γίνουμε άνθρωποι. --

Ανάρτηση Από τον/την kaiafas στο [ΓΚΟΛΑΝΤΙΕΣ](#) τη 10/12/2010 05:27:00 πμ

Σταμάτης Κριμιζής Ενας Χιώτης μετράει τ' άστρα

[Συνέντευξη στον Μάκη Προβατά, φωτογραφία: Αγγελος Χριστοφιλόπουλος](#) | Αθήνα - Πέμπτη 23

Δεκεμβρίου 2010

Υπάρχει ζωή στο Διάστημα; Ποια μυστικά μάς κρύβει ο Ήλιος; Και τι υπερισχύει στο Σύμπαν, η λογική ή το τυχαίο; Ο Σταμάτης Κριμιζής, ο Έλληνας αστροφυσικός που μετείχε σε κάθε ερευνητική αποστολή της NASA τις τελευταίες δεκαετίες, μας μιλάει για τις βεβαιότητες και τις αμφιβολίες του, στο Διάστημα και στη Γη, στη σκιά μιας ανακοίνωσης περί εξωγήινης ζωής.

Στο εξωτερικό ο δρ **Σταμάτης Κριμιζής** θεωρείται ένας τιτάνας της επιστημονικής κοινότητας. Κορυφαίος αστροφυσικός, καθηγητής στο φημισμένο Πανεπιστήμιο Τζονς Χόπκινς στη Βαλτιμόρη των Ηνωμένων Πολιτειών, μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, ο μοναδικός επιστήμονας στον κόσμο με συμμετοχή στην εξερεύνηση όλων των σωμάτων του ηλιακού μας συστήματος, διευθυντής ερευνητικών προγραμμάτων της NASA επί δεκαετίες: Ενας Έλληνας που ξεκίνησε τη ζωή του στον Βροντάδο της Χίου το 1938 και τελείωσε το σχολείο στο τοπικό γυμνάσιο αρρένων το 1956, για να κατακτήσει έπειτα τον κόσμο νικώντας, όπως θα πει στο τέλος αυτής της συζήτησης, τον... διάβολο.

Τον συναντήσαμε πριν από δύο εβδομάδες στο γραφείο που του έχει παραχωρήσει η Ακαδημία Αθηνών, καθώς κατέχει την έδρα της «Επιστήμης του Διαστήματος». Η συνέντευξή μας ξεκίνησε στα όρθια, αφού του ζήτησα να δω από κοντά τις φωτογραφίες που έχει στον τοίχο του γραφείου του. Σε αυτές παρουσιάζει, με την ιδιότητα του επικεφαλής ερευνητή της NASA, προγράμματα και αποστολές της σε διάφορους προέδρους των Ηνωμένων Πολιτειών: Ρόναλντ Ρίγκαν, Τζορτζ Μπους ο πρεσβύτερος, Μπιλ Κλίντον. Όλες στο Οβάλ Γραφείο και ο ίδιος μπροστά από ένα βίντεο, με έναν χάρακα στο χέρι, να εξηγεί στον εκάστοτε πλανητάρχη: στον Ρίγκαν για το πρόγραμμα Voyager, στον Μπους για την επιτυχή συνάντηση του Voyager με τον Ποσειδώνα, στον Κλίντον για το διαστημόπλοιο Cassini-Huygens και το ταξίδι προς τον Κρόνο.

Αλήθεια, κύριε Κριμιζή, ποιος από τους προέδρους είχε τη μεγαλύτερη αντίληψη για αυτά που του λέγατε για το Διάστημα;

«Ο Κλίντον. Είχε τρομερή αίσθηση για το τι του λέγαμε. Δεν είχε όμως πολύ ενδιαφέρον για τα θέματα του Διαστήματος. Πολύ ενδιαφέρον έδειχνε για αυτά τα θέματα ο Μπους ο πρεσβύτερος, αλλά δεν είχε την αντίληψη του Κλίντον».

Ο Ρίγκαν πώς ήταν;

«Αυτός ήταν ο πιο έξυπνος από όλους, αλλά δεν είχε κανένα ενδιαφέρον και το έδειχνε. Είχε και φοβερό χιούμορ, έκανε πλάκα με όλα όσα του λέγαμε. Ήταν από κοντά ο πιο χαρισματικός από όλους τους προέδρους που έχω συναντήσει. Στον Κλίντον, για παράδειγμα, στη φωτογραφία που βλέπετε, του παρουσιάζω την αποστολή στον Κρόνο με το διαστημόπλοιο Cassini. Ξέρετε, όταν η NASA πάρει μια απόφαση ότι θα στείλει ένα διαστημόπλοιο σε μια αποστολή, γίνεται μια προκήρυξη και ζητεί από την επιστημονική κοινότητα να προτείνει προγράμματα και, όπως καταλαβαίνετε, προτείνονται εκατοντάδες προγράμματα. Έτσι και για το Cassini προτάθηκαν πάρα πολλά και τελικά επελέγησαν δύο, μεταξύ αυτών και το δικό μου που το είχα προτείνει ως επικεφαλής ερευνητής μιας ομάδας. Το ενδιαφέρον μου για αυτό το πρόγραμμα ήταν τρομερό γιατί ήμουν ο επικεφαλής της ομάδας που είχε ήδη στείλει προ 20ετίας το Voyager στο Διάστημα και το οποίο είχε περάσει από τον Κρόνο, αλλά για ένα σχετικά σύντομο πέρασμα περίπου δέκα ημερών. Το Cassini όμως θα γινόταν δορυφόρος του Κρόνου και θα καθόταν εκεί για χρόνια και αυτό είχε τη σημασία του, γιατί θα ήταν μια ολωσδιόλου λεπτομερής εξερεύνηση της περιοχής του Κρόνου».

Αναρωτιέμαι αν στον σχεδιασμό και στην εκτέλεση ενός τέτοιου προγράμματος έρχεται μια στιγμή που νιώθετε απόλυτη σιγουριά και λέτε ότι «εντάξει, αυτό που σχεδιάσαμε θα δουλέψει και η αποστολή θα πετύχει σίγουρα» ή αν υπάρχει πάντα ανασφάλεια για το αποτέλεσμα.

«Όχι. Η ανασφάλεια είναι συνεχής. Αρχίζει από την πρώτη ημέρα που αποφασίζουμε να κάνουμε πρόταση για κάποιο πρόγραμμα και προσπαθείς να σκεφτείς: “Τι μετρήσεις να κάνω σε ένα περιβάλλον το οποίο είναι σχετικά άγνωστο;”. Κατόπιν, όταν επιλεγεί το σχέδιο που έχεις προτείνει, συνεχίζεται η ανασφάλεια και έχει να κάνει κυρίως με τα όργανα που πρέπει να κατασκευαστούν για τη συγκεκριμένη αποστολή. Συνήθως τα όργανα αυτά βρίσκονται στα όρια της τεχνολογίας και τις πιο πολλές φορές πρέπει στην ουσία να τα εφεύρουμε. Και αν δεν τα εφεύρουμε σε συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα, έχουμε πρόβλημα, γιατί δεν μπορούμε να πούμε ότι θα αναβάλουμε την εκτόξευση, για παράδειγμα, από τον Ιούνιο ως τον Δεκέμβριο».

Επειδή είναι τεράστια τα ποσά που χάνονται από μια τέτοια αναβολή;

«Όχι, δεν είναι αυτό. Είναι το θέμα της θέσης των πλανητών. Θα έχουν αλλάξει θέση οι πλανήτες. Δεν μπορείς να πας σε έναν πλανήτη όποτε θέλεις».

Πόσο περιθώριο για αναβολή μιας εκτόξευσης έχετε;

«Συνήθως το λεγόμενο “παράθυρο” για την εκτόξευση είναι από 12 μέχρι το πολύ 30 ημέρες από την ημέρα που την έχεις σχεδιάσει. Μετά αλλάζει σημαντικά η θέση των πλανητών από αυτό που έχεις υπολογίσει και χρειάζονται άλλες μετρήσεις. Σας είπα ότι δεν μπορείς να πας σε έναν πλανήτη όποτε θέλεις, αλλά ούτε και όπως θέλεις».

Εννοείτε ότι ο κάθε πλανήτης έχει τον «τρόπο» του για να φτάσεις;

«Σωστά. Για παράδειγμα, ας πούμε για την περίπτωση του Κρόνου. Επειδή το διαστημόπλοιο Cassini είχε πολύ μεγάλο βάρος, δεν υπήρχε πύραυλος αρκετά δυνατός για να το στείλει κατευθείαν μέχρι τον Κρόνο. Έτσι σχεδιάσαμε ένα πρόγραμμα ώστε να περάσουμε από άλλους πλανήτες και να χρησιμοποιήσουμε τη βαρύτητά τους για να πάρουμε ώθηση και να φτάσουμε στον Κρόνο».

Σαν φλιπεράκι μου μοιάζει αυτό.

«Ναι, μοιάζει πολύ με φλιπεράκι! Προσέξτε τι χρειάστηκε να κάνουμε για να πάμε στον Κρόνο: Εκτόξευση από τη Γη. Πέρασμα από την Αφροδίτη, για να πάρουμε μια πρώτη ώθηση, επαναφορά έξω από την τροχιά της Γης, ώστε να κατευθυνθούμε ξανά στην Αφροδίτη για ακόμη μεγαλύτερη ώθηση, δεύτερο πέρασμα από τη Γη, για να χρησιμοποιήσουμε το πεδίο της ώστε να αλλάξουμε την κατεύθυνση του διαστημοπλοίου, μετά στον Δία και τέλος στον Κρόνο».

Όλα αυτά ακούγονται κατά έναν εξωπραγματικό τρόπο απλά και λογικά...

«Αυτά ακριβώς όμως έχουν το πιο μεγάλο ενδιαφέρον και για εμάς».

Ποιο είναι αυτό το επιστημονικό πρόγραμμα του μέλλοντος για το οποίο νιώθετε τη μεγαλύτερη ανασφάλεια και ποιο αυτό για το οποίο έχετε τη μεγαλύτερη σιγουριά;

«Τη μεγαλύτερη σιγουριά την έχω για το διαστημόπλοιο Voyager, διότι είμαστε ήδη στο Διάστημα επί 33 χρόνια και έχουμε πλέον ξεφύγει και από τη λεγόμενη “βρεφική θνησιμότητα” των διαστημοπλοίων. Ξέρετε, τα διαστημόπλοια είναι σαν τα βρέφη και ό,τι προβλήματα πρόκειται να έχουν συνήθως θα τα παρουσιάσουν τις πρώτες εβδομάδες, το πολύ τον πρώτο χρόνο. Είχαμε ένα τέτοιο πρόβλημα με το Voyager μόλις το εκτοξεύσαμε και χάσαμε επικοινωνία. Καταφέραμε όμως να το λύσουμε και από τότε έχουμε συνεχή επικοινωνία. Ειδικά τώρα που έχουμε περάσει και από τον Δία, που έχει τρομερή ακτινοβολία και μπορούσε να καταστρέψει τα ηλεκτρονικά του διαστημόπλοιο, είμαστε σε μια, ας πούμε, θάλασσα η οποία είναι απόλυτα γαλήνια και περιμένουμε τώρα πότε θα βγούμε ολωσδιόλου έξω στον διαστρικό χώρο και μετά, σε 40.000 χρόνια, να βρεθεί το Voyager στον αστερισμό της Καμηλοπάρδαλης».

Ξέρετε πού θα είναι το Voyager σε 40.000 χρόνια από τώρα;

«Ναι, βέβαια! Δεν υπάρχει πλέον θέμα ώθησης, πηγαίνει κατά κάποιον τρόπο μόνο του, και σε 40.000 χρόνια θα βρίσκεται στον αστερισμό της Καμηλοπάρδαλης. Και αυτό θα συμβεί με απόλυτη βεβαιότητα».

Εχετε βάλει κάτι δικό σας μέσα στο Voyager, ως... δώρο για τον αστερισμό της Καμηλοπάρδαλης;

«Όχι, δεν έχω βάλει. Απλώς έχουμε βάλει ένα μικρό φιλμ με τις υπογραφές όλων αυτών που έλαβαν μέρος στο πείραμά μας. Και είμαι ευτυχημένος που θα είμαι ένας από τους εκπροσώπους της ανθρωπότητας που θα πουν “γεια” στην Καμηλοπάρδαλη. Θα είναι κάτι φανταστικό».

Πώς ονομάζεται ο χώρος όπου βρίσκεται τώρα το Voyager;

«Λέγεται “ηλιόπαυση”. Ο ήλιος έχει μια ατμόσφαιρα η οποία περνά από τη Γη, τον Κρόνο, τον Ουρανό και τον Ποσειδώνα. Όλα τα μοντέλα που είχαμε έλεγαν ότι μέχρι τον Δία θα έχει ελαττωθεί ή και θα

έχει εξαφανιστεί αυτή η “ατμόσφαιρα” του Ηλιου. Τελικά, αυτό ήταν λάθος και συνέβη πολύ μακρύτερα. Συνέβη σε μια απόσταση ίση με 94 φορές την απόσταση Γης-Ηλιου. Τα μοντέλα μας για το τι γίνεται στο Διάστημα έχουν τρομερές ελλείψεις και τελικά οι “επί τόπου” παρατηρήσεις είναι αυτές που καθορίζουν την πρόδο μας».

Τη μεγαλύτερη σιγουριά λουπόν την έχετε για το Voyager. Τη μεγαλύτερη αμφιβολία για τι πράγμα την έχετε;

«Προετοιμάζουμε μια αποστολή για τον Ηλιο. Θα πάμε πλέον προς τα “μέσα”. Ξέρετε, ο Ηλιος είναι το μοναδικό ουράνιο σώμα το οποίο δεν το έχουμε “κοιτάξει” λεπτομερώς από κοντά. Το έχουμε παρατηρήσει με τηλεσκόπια και με διάφορα δορυφορικά συστήματα, αλλά ποτέ από κοντά μέχρι στιγμής. Η πιο κοντινή παρατήρηση θα είναι με το Messenger, το οποίο έχουμε στείλει και θα φτάσει μέχρι τα 58 εκατομμύρια χιλιόμετρα στις 18 του ερχόμενου Μαρτίου. Τώρα με αυτό το διαστημόπλοιο που προετοιμάζουμε θα φτάσουμε στα 7 εκατομμύρια χιλιόμετρα».

Επτά εκατομμύρια χιλιόμετρα; Τρομακτικά κοντά μου ακούγεται ως απόσταση από τον Ηλιο.

«Είναι, πράγματι. Είναι όντως φοβερό εγχείρημα».

Δηλαδή, σαν να κάνεις επτά χιλιάδες φορές τη διαδρομή μέχρι την Αλεξανδρούπολη.

«Επτά εκατομμύρια φορές. Οχι επτά χιλιάδες».

Μισό λεπτό! Επτά χιλιάδες φορές επί περίπου χίλια χιλιόμετρα δεν μας κάνουν επτά εκατομμύρια χιλιόμετρα;

«Δίκιο έχετε! Είναι πολύ κοντά, ε;».

Πόσο ζεστά θα είναι εκεί;

«Πάνω από 1.500°C στο μπροστινό μέρος του διαστημοπλοίου. Τώρα, λουπόν, προετοιμάζουμε αυτό το εγχείρημα, το οποίο αρχίσαμε εφέτος και είναι ένα από τα προγράμματα για τα οποία είμαι περήφανος, διότι εγώ το έφερα μέσα στο πανεπιστήμιο για να γίνει αυτή η κατασκευή».

Πότε το υπολογίζετε να είναι έτοιμο για να πάει στον Ηλιο;

«Η εκτόξευση θα γίνει μεταξύ του 2015 και του 2017».

Με βάση αυτό που μου λέγατε πριν, έχετε από τώρα υπολογίσει περίπου τις ημερομηνίες μέσα στις οποίες πρέπει να γίνει η εκτόξευση ή δεν παίζει ρόλο επειδή μιλάμε για τον Ηλιο;

«Παίζει ρόλο, διότι χρησιμοποιούμε πολύ τη βαρύτητα της Αφροδίτης για να προωθήσουμε το διαστημόπλοιο όσο πιο κοντά στον Ηλιο είναι δυνατόν. Διότι, ξέρετε, το πρόβλημα είναι ότι εμείς είμαστε πάνω στο διαστημόπλοιο που λέγεται “Γη” και αναγκαστικά κινούμαστε με την ταχύτητά της, 104.000 χλμ./ώρα. Ο,τι και να φύγει λουπόν από την επιφάνεια της Γης, μπορεί να έχει μέγιστο αυτήν την αρχική ταχύτητα και κατεύθυνση προς την οποία κινείται η Γη... Στην εκτόξευση λουπόν ένα διαστημόπλοιο έχει αναγκαστικά αυτήν την ταχύτητα και αυτήν την κατεύθυνση. Μετά, και ενώ βρίσκεται στο Διάστημα, πρέπει να βρούμε τρόπους να του αλλάξουμε την ταχύτητα και την κατεύθυνση προς όπου θέλουμε. Αυτό γίνεται μόνο χρησιμοποιώντας άλλους πλανήτες. Το να πάμε

τόσο κοντά στον Ηλιο είναι κάτι που το προσπαθήσαμε επί 25 χρόνια και είχαμε διάφορα προβλήματα, με πιο βασικό ότι αν πηγαίναμε μέσω του Δία θα στέλναμε το διαστημόπλοιο στο πιο κρύο μέρος του ηλιακού μας συστήματος και μετά στο πιο θερμό, οπότε υπήρχε θέμα αντοχής του διαστημόπλοιου. Με τη χρήση της βαρύτητας της Αφροδίτης λύσαμε αυτό το πρόβλημα, αλλά θα μας πάρει πολύ περισσότερο χρόνο για να φτάσουμε στον Ηλιο, γιατί η Αφροδίτη θα κάνει το διαστημόπλοιο μας να πηγαίνει σιγά σιγά».

Ωραία, αλλά η αμφιβολία που έχετε ποια είναι;

«Η αμφιβολία είναι στο πώς θα λειτουργήσει ένα διαστημόπλοιο τόσο κοντά στον Ηλιο».

Από αυτήν την τόσο κοντινή απόσταση στον Ηλιο τι περιμένετε να μάθετε που δεν το ξέρετε ήδη; Θα υπέθετα ότι τα πάντα για τον Ηλιο είναι γνωστά.

«Όχι. Κανένας δεν ξέρει τον μηχανισμό με τον οποίο λειτουργεί ο Ηλιος. Ξέρουμε γενικές πληροφορίες, αλλά τον μηχανισμό με τον οποίο, για παράδειγμα, η επιφανειακή του θερμοκρασία από 6.000°C γίνεται 1.000.000°C δεν τον ξέρουμε. Αυτό είναι ένα από αυτά που θέλουμε να μάθουμε. Θα μάθουμε όμως πολλά και για τα δεκάδες εκατομμύρια τόνους “υλικού” που εκτοξεύει καθημερινά ο Ηλιος στο Διάστημα, πολλοί από τους οποίους φτάνουν στη Γη προκαλώντας διάφορα προβλήματα, όπως στις τηλεπικοινωνίες».

Τώρα που σας ακούω να προετοιμάζετε όλα αυτά τα απίστευτα για το μέλλον αναρωτιέμαι το εξής: Υπάρχει κάτι το οποίο ξέρετε ότι δεν θα συμβεί κατά τη διάρκεια της δικής σας ζωής και ζηλεύετε τον μελλοντικό «Σταμάτη Κριμιζή» που θα το ζήσει;

«Είναι το ίδιο πράγμα για το οποίο αναρωτιέται ο οποιοσδήποτε άλλος άνθρωπος που ζει σε αυτήν τη Γη: Αν θα έχουμε ποτέ επαφή με κάποιον εξωγήινο πολιτισμό».

Επομένως, τον επιστήμονα που θα «ακούσει» πρώτος αυτό το σήμα από κάποιον εξωγήινο πολιτισμό, αυτόν ζηλεύετε;

«Στην επιστήμη το να λες ζηλεύω κάτι είναι κατά κάποιον τρόπο θεωρητικό. Βέβαια, η πρωτιά έχει πάντα σημασία στην επιστήμη και αυτό θα είναι ένα ασύλληπτο γεγονός για ολόκληρη την ανθρωπότητα».

Όταν έρθει αυτό το «Σήμα», η πορεία της ανθρωπότητας θα είναι πλέον πΣ και μΣ, προ Σήματος και μετά Σήμα;

«Φυσικά. Ξέρετε, υπάρχει η Διεθνής Ακαδημία Αστροναυτικής στην οποία είμαι πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου των βασικών επιστημών και εκεί κάνουμε μελέτες για διάφορα σενάρια. Μεταξύ των σεναρίων αυτών είναι και ποια θα πρέπει να είναι η “απάντηση” της Γης αν ληφθεί κάποιο σήμα ενός εξωγήινου πολιτισμού. Μπορεί να μην το πιστέψετε αυτό, αλλά υπάρχει μια μελέτη η οποία δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί και η οποία γίνεται από μια ειδική ομάδα επιστημόνων που κάνουν τις εξερευνήσεις για τα σήματα από το Διάστημα. Η ομάδα αυτή λέγεται SETI (Search for Extra-Terrestrial Intelligence) και το κέντρο βρίσκεται στην Καλιφόρνια. Σε αυτήν τη μελέτη λοιπόν υπάρχουν δύο ομάδες με δύο αντικρουόμενες απόψεις. Η μία ομάδα λέει ότι αν ληφθεί ένα σήμα το οποίο είναι πιστευτό “δεν πρέπει να απαντήσουμε καθόλου”. Οι άλλοι λένε “και βέβαια πρέπει να απαντήσουμε”.

Το επιχείρημα των πρώτων είναι πως “όταν είσαι μόνος στο δάσος και έχεις ένα σήμα ότι είναι κάποιος τριγύρω, δεν φωνάζεις, απλώς αφουγκράζεσαι να δεις τι άλλοι ήχοι υπάρχουν, διότι μπορεί να είναι επικίνδυνο”. Λένε λοιπόν να μην απαντήσουμε για να μη δείξουμε ότι υπάρχουμε, να δούμε πρώτα περί τίνος πρόκειται... Οι άλλοι, με την αντίθετη άποψη τους απαντούν ότι ένας τέτοιος πολιτισμός που έχει τη δυνατότητα να κάνει τέτοια επαφή ολοφάνερα θα ξέρει ότι υπάρχουμε».

Εσείς είστε αυτής της δεύτερης άποψης;

«Ναι. Πιστεύω ότι αν ληφθεί τέτοιο σήμα, σημαίνει ότι αυτός ο πολιτισμός θα είναι καταφανώς υπέρτερος από τον δικό μας. Επομένως, αυτό μάλλον θα είναι ένα τεράστιο άλμα για την ανθρωπότητα, διότι δεν μπορεί κανείς να πιστέψει ότι ένας τέτοιος πολιτισμός θα θέλει να τοποθετηθεί στην ιστορία της ανθρωπότητας, με την κλασική έννοια, ότι θα κάνουν εισβολή, θα καταστρέψουν κτλ. Ένας πραγματικά μεγάλος πολιτισμός οπωσδήποτε έχει άλλες απόψεις και έχει εξελιχθεί στο επίπεδο όπου κυριαρχούν η διατήρηση της ζωής, η παρατήρηση του Σύμπαντος κτλ. Αλλά αυτό είναι μια θεωρητική συζήτηση, ότι δεν έχουμε δηλαδή καμία δυνατότητα, κατ’ εμέ, να έχουμε επαφή στο εγγύς μέλλον, διότι η ένδειξη που έχουμε στείλει εμείς προς τα “έξω”, ότι υπάρχει κάποιος πολιτισμός σε αυτήν τη γωνιά του Σύμπαντος, δεν έχει μεγάλο παρελθόν: μετράει λιγότερο από 100 χρόνια, δηλαδή από τότε που αρχίσαμε να στέλνουμε σήματα στο Διάστημα».

Γιατί είμαστε τόσο σίγουροι ότι θα είναι ένας ανώτερος πολιτισμός από εμάς και όχι ένας κατώτερος; Και αυτοί όταν πάρουν το «σήμα» μας γιατί να μην υποθέσουν ότι είμαστε ανώτεροι από αυτούς;

«Πρώτον, τα σήματά μας έχουν πάει μόνο μέχρι 100 έτη φωτός, διότι τα ηλεκτρομαγνητικά σήματα μεταδίδονται με την ταχύτητα του φωτός. Η ανθρωπότητα άρχισε να εκπέμπει σήματα από την αρχή του προηγούμενου αιώνα. Η ένταση αυτών των σημάτων όταν φτάσει σε αυτήν την απόσταση είναι τόσο ελάχιστη που θα χρειάζονται αντένες διαστάσεως ολόκληρου ηλιακού συστήματος για να τα λάβουν. Ένας πολιτισμός με τις τεχνολογικές γνώσεις που έχουμε εμείς σήμερα, με τις δικές μας αντένες, οι οποίες δεν είναι της τάξεως ολόκληρου του ηλιακού συστήματος αλλά έχουν μόλις 100 μέτρα διάμετρο, δεν έχει πιθανότητες να λάβει το σήμα μας και να μας απαντήσει. Αφού θα μας έχουν στείλει σήμα, σημαίνει ότι πράγματι έχουν τη δυνατότητα να εκπέμπουν ηλεκτρομαγνητική ενέργεια σε μια δέσμη τόσο στοχευμένη, που είναι καταφανώς πολύ πέραν των δικών μας δυνατοτήτων».

Η ανακοίνωση, πριν από λίγες ημέρες, από τους βιολόγους επιστήμονες της NASA σάς ενίσχυσε καθόλου την άποψη για την ύπαρξη ενός εξωγήινου πολιτισμού;

«Όχι, καθόλου. Είναι όμως μια πολύ σημαντική ανακάλυψη, η οποία θα μας κάνει να ξανασκεφτούμε και να ξανασχεδιάσουμε μερικές από τις συσκευές και τα μηχανήματα που θα στείλουμε στο Διάστημα για την αναζήτηση και ανάλυση τυχόν βιολογικού υλικού».

Τώρα, πλέον, που έχετε καταφέρει τόσο πολλά στην εξερεύνηση των πλανητών, υπάρχει κάποιος επιστήμονας για τον οποίο να έχετε σκεφτεί κάποιες φορές ότι «αυτός θα ήθελα να ζει τώρα γιατί θα του άξιζε να τα δει όλα αυτά»;

«Κοιτάζτε, δεν το σκέφτηκα ποτέ αυτό. Ετσι όπως είναι η κάθε ημέρα μου δεν έχω χρόνο να βάλω τα πόδια πάνω στο γραφείο και να σκέφτομαι τέτοια πράγματα. Δεν νομίζω ότι η δική μου σκέψη είναι

ιδιαίτερα βαθιά σε ένα τέτοιο θέμα, αυτή είναι περισσότερο φιλοσοφική ερώτηση. Πάντως, θα σας δώσω μια μερική απάντηση. Είχα έναν φίλο, τον σουηδό νομπελίστα Χανς Αλφβέν, που είχε μια κατανόηση διαισθητική – και εντελώς αβίαστα – για τη φύση και ο οποίος είχε προβλέψει πολλά πράγματα, τα οποία το επιστημονικό κατεστημένο έλεγε τότε ότι είναι λάθος.

Στο τέλος δικαιώθηκε και πήρε το Νομπέλ Φυσικής το 1970. Υπάρχουν πολλά φαινόμενα τα οποία ονομάζονται φαινόμενα Alfven. Είχαμε μια πολύ ζεστή φιλία – έχει πεθάνει τώρα –, ήταν μάλιστα και θαυμαστής της Αρχαίας Ελλάδας και είχε κατασκευάσει ένα σπίτι στη Στοκχόλμη με το αρχαιοελληνικό στυλ. Αυτός ο άνθρωπος θα ήθελα να ήταν εδώ, να είχε δει το πέρασμα του Voyager από τον Κρόνο. Να σας πω κάτι; Τελικά, σας ευχαριστώ πολύ για αυτήν την ερώτηση, γιατί δεν το είχα σκεφτεί ποτέ αυτό. Τι πεζός που είμαι...».

Ολες οι σημαντικές σκέψεις και εξελίξεις σε αυτήν τη ζωή συνήθως ξεκινούν από κάτι ασήμαντο.

Ποιο είναι το δικό σας πιο «σημαντικό» ασήμαντο;

«Όταν ήμουν 21 ετών φοιτητής και δούλευα ως βοηθός στο πανεπιστήμιο για να πληρώσω τα διδάκτρα μου, ήρθε ως επισκέπτης ο καθηγητής Βαν Αλεν, αυτός που κατασκεύασε τον πρώτο αμερικανικό δορυφόρο και ανακάλυψε τις ζώνες ακτινοβολίας γύρω από τη Γη, τις “Ζώνες Βαν Αλεν”. Πέρασε λοιπόν και από το εργαστήριο για λίγο, σταμάτησε στον πάγκο όπου εργαζόμουν εγώ και κατασκεύαζα έναν αισθητήρα ακτινοβολίας και μου ζήτησε να του εξηγήσω πώς δουλεύει. Τότε με ρώτησε αν είχα σκεφτεί για μεταπτυχιακές σπουδές. Όταν του είπα ότι το σκέφτομαι αλλά δεν έχω χρήματα, με παρότρυνε να κάνω αίτηση στη Σχολή Φυσικής της Αϊοθα όπου ήταν διευθυντής, και το έκανα. Αυτό το τυχαίο πέρασμα του καθηγητή Βαν Αλεν από τον πάγκο που δούλευα ήταν το πιο σημαντικό γεγονός που μου έχει συμβεί».

Εσείς που έχετε φτάσει τόσο μακριά στο Διάστημα νιώθετε ότι η κορυφή και η άβυσσος πάνε να γίνουν ένα;

«Την κορυφή δεν θα τη φτάσουμε ποτέ. Δεν υπάρχει κορυφή. Το όριο της γνώσης μας συνεχώς θα προωθείται επ’ άπειρον. Η άβυσσος είναι μια λέξη που έχει θρησκευτικές ρίζες και η επιστήμη μπορούμε να πούμε ότι δεν αναγνωρίζει την άβυσσο».

Στον καλό κυνηγό, λένε, αρμόζει το δύσκολο κυνήγι. Θεωρίστε ο καλύτερος κυνηγός. Ποιο είναι το πιο ξεχωριστό «κυνήγι» για εσάς σε ολόκληρο το Σύμπαν;

«Ο Ηλιος. Τον κυνηγούσα τουλάχιστον τα τελευταία 35 χρόνια, τον είχα ως προορισμό, αλλά η τεχνολογία ήταν πάντα ανεπαρκής. Εν τέλει, φτάσαμε σε ένα σημείο που νομίζω ότι μπορεί να γίνει το ταξίδι στον Ηλιο».

Τελικά, αυτή η όλο και περισσότερη γνώση που αποκτάται από την επιστήμη, αν μπορούσε να μεταφερθεί με έναν τρόπο μαγικό και εκλαϊκευμένο στους ανθρώπους, θα προκαλούσε περισσότερη ευτυχία ή δυστυχία;

«Προσωπικά, νομίζω ότι η γνώση απελευθερώνει τον άνθρωπο γενικά και όσο περισσότερη γνώση τόσο περισσότερη ευτυχία, διότι καταλαβαίνουμε τις πηγές των αισθημάτων μας και με αυτόν τον τρόπο θα κατανοούμε γιατί αισθανόμαστε όπως αισθανόμαστε».

Το πιο «σημαντικό» ασήμαντο στο Διάστημα ποιο είναι;

«Ο,τι και να πούμε δεν υπάρχει και δεν θα υπάρξει ποτέ πιο σημαντικό τυχαίο γεγονός από αυτό που ξεκίνησε τη ζωή εδώ και τελικά προκάλεσε την ύπαρξή μας. Ο,τι και να θεωρούμε σπουδαίο στη ζωή μας ξεκίνησε από εκείνο το – άγνωστο ακόμη – τυχαίο εκπληκτικό γεγονός και αν υπάρξει μια απάντηση ολωσδιόλου οριστική, όχι εικασίες, όχι θεωρίες, αλλά με απτή απόδειξη, αυτό θα είναι το μεγαλύτερο γεγονός στην ιστορία της ανθρωπότητας, διότι θα απαντήσει στο αιώνιο ερώτημα: “Από πού ερχόμαστε;”».

Αν υποθέσουμε λοιπόν ότι ολόκληρο το Σύμπαν το διαπερνά ένας «ιστός», θα λέγατε ότι το διαπερνά ο «ιστός του λογικού» ή ο «ιστός του τυχαίου»;

«Όλα όσα ξέρουμε από την επιστήμη δείχνουν ότι το Σύμπαν το διαπερνά ο “ιστός του τυχαίου”. Το βλέπουμε, το παρατηρούμε συνεχώς στο Σύμπαν από τον τρόπο που γεννιούνται και πεθαίνουν οι Ηλιοι, από τη “νηπιογέννηση” μέχρι τον “θάνατό” τους, με έναν εντελώς τυχαίο τρόπο, και αυτός είναι ένας κύκλος που συνεχίζεται εδώ και δισεκατομμύρια χρόνια. Γιατί εμείς να είμαστε εξαίρεση;».

Όσο «απομακρύνεστε», όσο «χάνεστε» στην εξερεύνηση του Σύμπαντος, η κατανόησή σας για την καθημερινή ανθρώπινη ανοησία αυξάνεται ή μειώνεται;

«Ξέρετε, ο επιστήμονας ζει μέσα στην κοινωνία, όπως όλοι μας, και ως εκ τούτου υποφέρει από πολλά παρόμοια συμπτώματα, συμπεριλαμβανομένης και της μυωπίας στα κοινωνικά θέματα. Στη δική μου περίπτωση τουλάχιστον έχω μεγαλύτερη κατανόηση για τη δυσκολία του να είναι κανείς άνθρωπος, και να μεγαλώνει, και να αντιμετωπίζει την πραγματικότητα απ’ ό,τι είχα όταν ήμουν νεότερος».

Σε όλα αυτά που κάνετε στο Διάστημα ποιος είναι ο «Θεός» που τα βοηθάει και ποιος είναι ο «διάβολος» που τους πάει κόντρα;

«Ο “Θεός” είναι η εσωτερική δύναμη που βρίσκεται στο κέντρο της ύπαρξής μας και ο τρόπος με τον οποίο μπορούμε να την “αγγίξουμε” και να τη “χρησιμοποιήσουμε” για την επίτευξη ορισμένων σκοπών. Ο “διάβολος” είναι το να βάζεις εσύ ο ίδιος όρια. Στην επιστήμη θα έλεγα ότι αν είχα κάποια επιγραμματική φράση, αυτή είναι ότι “δεν υπάρχουν όρια”. Δεν εννοώ αυθαιρεσία. Απλώς δεν υπάρχουν όρια στο μυαλό μας, στην ανάπτυξή μας, στο επίπεδο στο οποίο μπορούμε να φτάσουμε με προσπάθεια, με επιμονή, με σκληρή δουλειά. Αν βάζεις όρια, τότε δουλεύεις για τα όρια. Αν δεν έχεις όρια, τότε πας όσο το δυνατόν πιο μακριά και όταν φτάσεις κάπου δεν είναι “φτάσιμο”, είναι “συνέχεια”. Τα όρια περιορίζουν τον άνθρωπο».

Αυτό νομίζετε ότι θα μπορούσε να είναι ένας οδηγός για τους νέους Έλληνες σήμερα;

«Πιστεύω, ναι. Αν εγώ, ως μαθητής στη Χίο, είχα πει στον εαυτό μου ότι θέλω να γίνω μηχανικός και να διοριστώ, όπως δυστυχώς είναι η φιλοδοξία πολλών νέων σήμερα, αυτό θα σήμαινε ότι θα είχα περιορίσει εγώ ο ίδιος τον εαυτό μου. Και παρ’ ό,τι προέρχομαι από ένα μικρό νησί του Αιγαίου, δεν θα είχα δώσει στον εαυτό μου τη δυνατότητα, κατά κάποιον τρόπο, να λάβω μέρος στην καταπληκτική, κατ’ εμέ, περιπέτεια του Διαστήματος. Θα είχε νικήσει ο “διάβολος” μέσα μου».

Δημοσιεύθηκε στο ΒΗMagazino, σελ. 58-66, τεύχος 531.

Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΤΟΥ ΤΑΓΚΟ

Τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα, στην Αργεντινή, εφαρμόστηκε μια αυστηρή λογοκρισία στους λαϊκούς χορούς τύπου μαζούρκας, με αιτία τον ερωτικό αισθησιασμό τους ο οποίος θεωρήθηκε προκλητικός.

Κυβερνώντες και κληρικοί θεώρησαν απαράδεκτους τους συλλογικούς χορούς επειδή άντρες και γυναίκες χόρευαν πιασμένοι από το χέρι, δηλαδή αγγίζονταν, αλλά και κατά ζευγάρια από άντρες και γυναίκες όλων των φυλών και κοινωνικών τάξεων.

Μερικοί από τους χορούς ανά-δύο θεωρήθηκαν από τον κλήρο ως εντελώς αμαρτωλοί. Και τόσο αυτοί όσο και οι συλλογικοί αντρών και γυναικών θεωρήθηκαν από τους παπάδες αξιόποιοι αφορισμού. Οι φορείς του εκκλησιαστικού κατεστημένου ήθελαν να αναθεωρήσουν τα ήθη και τα έθιμα απαγορεύοντας αυτά που εκείνοι θεωρούσαν υπερβολικά “επιβλαβή”.

Στην απόφαση VI της Συνόδου του Οβιέδο, το 1784, εξουσιοδοτημένη από τον Ισπανό βασιλιά και το Συμβούλιο του Κράτους, πάρθηκε και κοινοποιήθηκε προς τους στρατηγούς η απόφαση όπου απαγορεύονταν οι συλλογικοί και ανά δύο χοροί επί ποινή Μεγάλου Αφορισμού (*latae sententiae*)!

Το ταγκό πρωτοεμφανίστηκε στο Μουένος Άιρες το 1780 σαν χορός μεταναστών, στις πιο φτωχές συνοικίες της πόλης, μαζί με τα μπαρ και τα μπορντέλα του λιμανιού. Σαν ρυθμός καταγωγής του αναφέρεται ο αφρικανικός *καντόμπε* (*candombe*), η κουβανέζικη *χαβανέρα* (*habanera*) και η σεβιλλιάνικη *τανγκέρα* (*tanguera*). Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε και κάποια ελληνική επίδραση στο ταγκό, προφανώς σχετική με τους Έλληνες μετανάστες, κυρίως από την Μικρά Ασία, μετά το 1922, αλλά και τους ναυτικούς που ταξίδευαν στο λιμάνι του Μπουένος Άιρες από την αρχή του 20ού αιώνα.

Για τον σημερινό επισκέπτη αυτής της πόλης, δύο από τα αξιοθέατα που του δείχνουν είναι: η συνοικία του λιμανιού *La boca*, με το περίφημο *Caminito*= Δρομάκι, που αποτελεί και το όνομα ενός μικρού δρόμου. Εκεί, μαυροντυμένοι καβαλλιέροι και ντάμες με σκιστό κοντό φόρεμα, προσφέρονται να χορέψουν και να φωτογραφηθούν με τους επισκέπτες υπό τους ήχους ενός “μαντονεόν” ή μιας κιθάρας με την υποχρέωση να αγοράσουν τη φωτογραφία. Υπάρχουν διάφορα μικρομάγαζα με σουβενίρ από την ιστορία του Δρομάκου, που τον έκαμε διάσημο το ομώνυμο ταγκό του Χουάν ντε Διος Φιλμπέρτο (*Juan de Dios Filiberto*) το 1926. Αυτός ήταν ένας λαϊκός τραγουδιστής της εποχής και της γειτονιάς, κάτι σαν τον Βαμβακάρη ή τον Τσιτσάνη, ας πούμε. Για μερικούς το Δρομάκι είναι το πραγματικό μέρος καταγωγής του ταγκό. Ολόκληρος ο Δρομάκος αποτελείτο από ταβερνεία όπου τραγουδιόταν και χορευόταν το ταγκό.

Το άλλο αξιοθέατο για τον επισκέπτη είναι μια παράσταση σε ένα από τα “ταγκάδικα” του λιμανιού όπου, επί σκηνής, ντάμες και καβαλλιέροι χορεύουν ταγκό υπό τους ήχους μιας ορχήστρας μπαντονεόν (μικρών ακορντεόν) και άλλων οργάνων. Σε κάποια στιγμή της παράστασης, στη σκηνή εμφανίζονται μόνο άντρες και χορεύουν ταγκό με το χέρι του ενός περασμένο στον ώμο του άλλου, με τον τρόπο που χορεύουμε στην Ελλάδα τον χασάπικο ή “σουρτάκι”, κατά την σημερινή τουριστική

ονομασία του. Προφανώς αυτή η επίδραση δεν μπορεί παρά να προέρχεται από τους Έλληνες ναυτικούς ή μετανάστες της αρχής του 20ού αιώνα. Ένας από αυτούς ήταν και ο Ωνάσης.

Η πρώτη φάση λογοκρισίας και απαγόρευσης του ταγκό ήταν στα μπαρ και στα μπορντέλα του λιμανιού ως χορού “μπορντελιάρικου”. Αυτή ξεκίνησε λόγω της ηθικής και πνευματικής δισκαμψία της ούτως καλούμενης “υψηλής κοινωνίας” προς διατήρηση και προστασία των “καθώς πρέπει” συνηθειών και εθίμων. Στην ουσία η λογοκρισία δεν ήταν τόσο για το ταγκό αλλά για τους χορευτές του. Αυτό έπρεπε να εξελιχθεί, βαθμιαία, περισιώζοντας τις αξίες του σε ότι αφορά το “συναίσθημα, τη φαντασία, τη συγκίνηση και το πάθος”, απορρίπτοντας τον αισθησιασμό, τη χυδαιότητα και τη βία, συναισθήματα που προείχαν όταν το χόρευαν. Κατά την χορευτική εκτέλεση δεν εθεωρούντο ευπρεπή τα “κοψίματα” και “σπασίματα” που, κατά μίαν ερμηνεία, εξέφραζαν την ροπή πολλαπλής ερωτικής πρόσμιξης των χορευτριών ούτε και κάποιοι τρόποι εκτέλεσής του που έκλιναν προς την χυδαιότητα.

Η λογοκρισία και απαγορεύσεις εντάθηκαν με την επιστροφή στην Αργεντινή της σορού του διάσημου τραγουδιστή και συνθέτη του ταγκό Καρλος Γαρδέλ, ύστερα από δυστύχημα, το 1935. Για την περίπτωση ο Αρχιεπίσκοπος του Μπουένος Άιρες, Γουστάβο Φραντζέσκι, δήλωσε ότι “κανείς δεν μπορεί να ψέξει τον Γαρδέλ για την έλλειψη ανώτερων αξιών, αλλά είναι προσβολή για την Αργεντινή να τον παρουσιάζει σαν σύμβολο καλλιτεχνικών αξιών· και ας μην ξεχνάμε, συνέχισε αυτός ο ιερωμένος, ότι ο αμοραλισμός που συμβολίζει ένας Γαρδέλ είναι μια καθαρή αναρχία”. Αυτά δήλωνε ο Αρχιεπίσκοπος για τον διάσημο καλλιτέχνη που σκοτώθηκε στα τριάντα δύο του χρόνια και συνέθεσε περισσότερα από χίλια ταγκό.

Πρέπει να ομολογήσουμε ότι οι τίτλοι των πρώτων ταγκό εξέφραζαν σεξουαλικά υπονοούμενα όπως: “Το κάρφωμα”, “Το πριόνι”, “Δυο ανύπαντροι”, “Η κουκούτσα”, “Άστον να πεθάνει μέσα” κ. ο. κ.

Στη δεκαετία του 1940, ο φασισμός και ο ναζισμός ήταν προσφιλή πολιτικά συστήματα στην Αργεντινή, τουλάχιστο στην τάξη των κυβερνώντων αλλά και κάποιων ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Και ήταν γύρω στα 1943 που έκανε την τελευταία εμφάνισή της η λογοκρισία των στίχων του ταγκό στο ραδιόφωνο, στη διάρκεια της δικτατορίας του στρατηγού Πέδρο-Πάμπλο Ραμίρες. Πριν παιχτεί οιοποδήποτε τραγούδι έπρεπε πρώτα να εγκριθεί από ειδική επιτροπή.

Η Εξεταστική Επιτροπή της επόμενης Κυβέρνησης είχε για Πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Φραντζέσκι. Αυτή ήλεγχε την “καθαρότητα” της γλώσσας των ταγκό. Αυτό συνεχίστηκε ίσαμε το 1946 όπου μία επιτροπή από δώδεκα λογοτέχνες, επιστήμονες, καλλιτέχνες, ζήτησε και πήρε ακρόαση από τον Πρόεδρο της χώρας, στρατηγό Χουάν Περόν, και αυτός κατήργησε την Επιτροπή λογοκρισίας και κάθε απαγόρευση του ταγκό.

Και στην Ευρώπη.

Η επιτυχία του ταγκό στην Αργεντινή είχε σαν αποτέλεσμα την άμεση εξάπλωσή του στις άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, στη Βόρεια Αμερική και στην Ευρώπη σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, όπου σύντομα έκανε την εμφάνισή της μια λογοκρισία ίδια ή και εντονότερη από εκείνη της

Αργεντινής. Στα καμπαρέ και στα νυκτερινά κέντρα διασκέδασης του Παρισιού εμφανίστηκε αρκετά αλλαγμένο. Από εκεί πέρασε πρώτα στα σαλόνια της “καλής κοινωνίας” και μετά σε όλες τις άλλες χώρες. Αργότερα έφτασε και στην Ιαπωνία, όπου σήμερα υπάρχει μια σχεδόν λατρεία για το ταγκό με ειδικά μέρη όπου χορεύεται από τους μύστες του.

Η πρώτη απαγόρευση του ταγκό στην Ευρώπη έγινε από τον Γερμανό Αυτοκράτορα Γουλιέλμο II, κάνοντας έκκληση στους ευγενείς της υπηκόους του να αποφύγουν τον “νέγρικο και λατινοαμερικό αισθησιασμό” του ταγκό, απαγορεύοντας να το χορεύουν αξιωματικοί εν στολή. Οι δε περιγραφές του ταγκό από τον τύπο ήταν: “αποτελείται από αισθησιακές χειρονομίες και κινήσεις γλουτών, αλλά είναι αισθητικά ανώτερο από το αργεντινέζικο”. Ενώ το 1912 στη Χιλή, μια ομάδα καθολικών γυναικών της “υψηλής κοινωνίας” οργάνωσε την “Λεγεώνα Χιλιανών γυναικών” για την υπεράσπιση της ηθικής τάξης, με τον Αρχιεπίσκοπο του Σαντιάγο ως διευθυντή. Και 1914, η Εκκλησία της Αγγλίας αρνιόταν συχώρεση σε όσους χόρευαν τον “ανήθικο χορό του ταγκό”.

Παρ’ όλες τις αρνητικές αντιδράσεις από το συντηρητισμό και τον κλήρο, στο τέλος το ταγκό υπερίσχυσε σχεδόν παντού!

Ρήγας Καππάτος